

El jardí de Venus

Que l'erotisme i el sexe són aspectes importants de la vida i, per tant, temes apropiats per a la literatura, és una afirmació que, a hores d'ara, pocs gosarien negar rotundament, tot i que encara podria suscitar, ací i allà, una rialleta entre escandalitzada i oficiosa. El cert és que l'opinió actualment predominant considera que els sexuals són assumptes privats, i, en aquest àmbit, hi ha prou mànega ampla, però la seua mostració pública, siga en l'atzar dels contactes, o bé en espectacles, discussions o obres artístiques, rarament s'efectua amb una espontaneïtat completa. S'hi barreja una curiosa mena d'incomoditat pudorosa amb l'escreix d'atractiu que sempre tenen aquells actes no del tot acceptables socialment, pel fet que produeixen un plaer massa ostensible. A l'hora de la veritat, quan es parla de literatura o d'art eròtics, i sobretot quan es consumeixen, la rialleta no és ni una cosa del passat ni una excepció. És obvi que el sexe no ens deixa indiferents (i mal senyal seria que ho féra), i per això tampoc és tan estrany que qualsevol incitació a parlar-ne, o a disfrutar-lo més o menys vicàriament per mitjà de l'art, acostume a suscitar aquella barreja de nerviosisme i expectació tan pròpia dels afers temptadors.

Temptador és ací un terme que ve al cas, perquè ens recorda que almenys un ingredient de la inquietud social respecte al sexe no és solament una reacció lògica al seu enorme poder atractiu. Hi ha també el residu –com a mínim– d'una tradició cultural. Durant segles, el sexe ha estat pecat, ni més ni menys, i el sexe procreatiu dins del tàlam matrimonial, un mal menor inevitable a l'hora de conservar l'espècie. La idea que els plaers de la carn eren vergonyosos és més antiga que el cristianisme, però es podria dir que només aquesta religió ha tingut la força per a amerar (quasi) tota la societat occidental durant mil·lenis i, així, comunicar-li aquest punt de vista com un fet.

I ho va aconseguir. Fa cent anys, tant entre creients com entre no creients, el sexe –i tot el que s'hi podia relacionar, que no era poc– era un tema tabú dins de la bona societat. No cal dir que el practicaven, però no se'n parlava, i no estava ben vist tampoc que els escriptors s'hi referiren. Aquells que ho feien, o es vantaven de transgressors i revolucionaris, i manifestaven així el seu menyspreu per la “putrefacta” moralitat burgesa, o es dedicaven a un gènere literari semiclandestí, tan fàcil d'amagar davall l'estora com els prostíbuls, les fotografies de coristes despullades i les amistançades amb pis discret.

Comparat amb això, vivim temps d'una liberalitat esbalaïdora, i en som conscients. Potser per això, quan es parla d'erotisme i literatura, hi ha la comprensible tendència a explicar la nova facilitat de tractar aquests temes en contrast amb la pudibunda estretesa anterior, quan el que caldria, en tot cas, és explicar aquesta, perquè en les llargues relacions entre el sexe

i la paraula escrita, l'excelsional ha estat aquest període de censura, i no la nostra relativa llibertat.

Des que hi ha signes escrits, la gent de lletres ha parlat de sexe, igual que els pintors l'han il·lustrat. Els mites i les faules d'egipcis i messopotàmics en van plens, com és sabut, i la literatura greco-llatina podria furnir-ne un florilegi molt vistós, d'una desimboltura i una naturalitat que encara avui fan enveja. Hi ha prou a recordar, en poesia, exemples com els de l'Antologia Palatina, els versos desvergonyits, vivíssims, de Catul, o els més estilitzats, però també explícits, del gran Horaci, a més d'una narrativa no menys franca, de vegades idíl·lica, com els amors de dos adolescents en *Dafnis i Cloe* de Longus, de vegades satírica, amanida d'un somriure picant, dins la tradició dels contes milesis, en obres com *Les històries amatòries* de Parteni o les *Cartes eròtiques* d'Aristènet de Nicea. Una tradició que té la seua obra mestra en aquest prodigi de desinhibició sarcàstica que és *El satíricó* de Petroni.

I si del món greco-llatí ens trasllem a l'orient, el quadre és similar. La fama del *Kamasutra* indi està ben establida. Potser no és tan conegut que el clàssic principal de la literatura japonesa, el *Genji Monogatari*, de Murasaki Shikibu, és, en molt bona part, una col·lecció d'aventures galants intensament carnals, com el sorprenent dietari de la seua coetània i rival, Sei Shonagon, *El llibre del coixí*, admet de ser llegit, sense forçar gaire les coses, com un manual de cortesanes en el doble sentit de l'expressió. Igualment, el més gran narrador d'aquella literatura, Ihara Shaikaku, si haguera estat llegit a Europa en el seu temps (el segle XVIII), l'haurien titllat de seguida, i no sense arguments, de pornògraf. La naturalitat amb què la literatura japonesa ha donat per descomptat que el sexe és un dels pocs incentius d'aquesta vida que mereix ser tingut en compte supera i tot a la disbauxa greco-llatina, i la seua absoluta manca d'inhibicions a l'hora d'explicar el que hi ha, encara ens pot deixar bocabadats.

Algú podria pensar que, en la devota Edat Mitjana, la literatura que ens ocupa degué passar un cireneu. No és aquest el cas. La gent medieval podia ser molt cristiana, però no era gens hipòcrita. Igual com respectaven la Quaresma, celebraven el carnaval. Potser perquè la cultura popular que estudià Mikhal Bakhtin havia amerat amb el seu impuls realista, burlesc i alliberador àrees senceres de la literatura, o perquè les fustigacions ascètiques no ultrapassaven els claustres monàstics i no havien impregnat gaire els tractes i les actituds, gloriosament carnals, de la parròquia, el fet és que un sexe festiu, sovint procaç, d'un priapisme silvestre, benhumorat i fresc, impera ostentósament en les pàgines d'aquell temps. Podem trobar mostres particularment felices d'aquesta jovialitat eròtica en els poemes llatins dels goliards o en clàssics tan reconeguts com *El Decameró* de Bocaccio, *El llibre del buen amor* de l'arxiprest d'Hita o *Els contes de Canterbury* de Chaucer, com també en alguns cèlebres passatges del *Tirant*

lo Blanc de Joanot Martorell. El fet que tant Bocaccio com l'arxiprest d'Hita foren clergues, ens diu molt de l'*esperit* d'aquella època.

Clergue, i teòleg d'anomenada, era també el poeta Joan Roís de Corella. I, amb tot, era perfectament capaç d'escriure uns versos com aquests:

Calda cremant, que no sentiu hivern
ni menys sabeu en quin temps se hiverna;
si en lo bordell n'hi ha una qüerna,
una sou vós, senyora, en aquell qüern;
calda cremant, que no sentiu hivern
ni menys sabeu en quin temps se hiverna;
Ferux Bertran vos calà lo seu pern
descapollat, la vista s'enlluerna.

Si ho assevera un teòleg, haurem de concedir que l'espectacle, i el pern, devia ser enlluernador de veres. Aquesta transparència expressiva encara permea la literatura renaixentista, bé que, de mica en mica, el tractament de l'erotisme anirà quedant confinat a la sàtira o el gènere picaresc, on podem situar obres d'un alt rang literari, com *La lozana andaluz*a de Francisco Delicado o *La pícar*a Justina de Francisco López de Úbeda. La nova moral sexual exudada per Trento anirà marginant més i més aquestes alegries. Tot i així, en el ple Renaixement, i dins un registre culte, encara es podien escriure versos com els que Francisco de Aldana compon per a il·lustrar, pel que sembla, la teoria neoplatònica de l'amor:

¿Cuál es la causa, mi Damón, que estando
en la lucha de amor juntos, trabados,
con lenguas, brazos, pies y encadenados
cual vid que entre el jazmín se va enredando,

y que el vital aliento ambos tomando
en nuestros labios, de chupar cansados,
en medio a tanto bien somos forzados
llorar y sospirar de cuando en cuando?

Pocs anys després, uns versos tan explícits serien impossibles en un poema "normal". I quan la literatura deixa de poder parlar amb normalitat de sexe, sorgeix i s'estén –subterrani però imparabile– un nou gènere: la literatura pornogràfica, és a dir, aquella literatura que parla del que no es pot parlar, i que, gràcies a això, afegeix als incentius propis del tema la capacitat de seduir el lector amb la il·lusió de travessar una barrera, de coquetejar amb el prohibit i el morbós, de deixar lliure el vol fantasiós del desig o, en fi, de

descobrir la veritat oculta de la natura humana, la seua inesquivable carnalitat constitutiva. Així, la repressió social i el llibertinatge imaginatiu s'han alimentat mútuament.

D'altra banda, en el moment en què es converteix en clandestina, la literatura eròtica comença a adquirir nous trets, en part provinents de la tradició satírica de què naix, i en part forçats per les noves circumstàncies. Així, no solament tendirà a refocillar-se precisament en aquelles situacions que la societat de l'època considerava més escabroses i perverses, sinó que sovint adquirirà uns ingredients crítics, revulsius, contra la moral i l'ordre establits, que abans, si de cas, només eren latents. I això des d'un bon principi, com ho prova, ja en 1683, la suggestiva *Vénus dans le cloître, ou la Religieuse en chemise*, habitualment atribuïda a François de Chavigny, l'autor d'una novel·la, *Le cochon mitré*, que amb el títol ja paga.

Segurament, el segle XVIII va ser l'edat daurada del gènere. La cràpula desfermada d'aquests textos complaïa els llibertins i el seu contingut crític afalagava els *philosophes*, que hi trobaven una arma particularment entretinguda per a ridiculitzar les pretensions sublimes dels poders constituïts. El fet és que, a més d'autors tan conspicus com Jean-Louis Fougeret, hi podem trobar narradors de talent indiscutible, com Claude de Crébillon o Nicolas Restif de la Bretonne, l'immortal autor de *La fille naturelle*, *Le pornographe* o *Le paysan perversi*. Per descomptat, trobem l'apoteosi del gènere, i el seu punt de major transcendència sediciosa, en les obres deliberadament reptadores del diví marquès: un escàndol que ha durat segles. Els autors il·lustrats solien afegir-se de gust a eixos passatemps, i fins i tot en la pacata Espanya podem trobar-ne mostres tan lloables com *El arte de las putas* de Nicolás Fernández de Moratín o els contes i els poemes verds de Samaniego, recollits en *El jardín de Venus*, dignes representants d'un conjunt d'obres que dos segles de guardians de la decència, disfressats de crítics i editors, han intentat destruir o almenys ocultar, amb un afany i un èxit dignes de millor causa. L'esforç per a convertir la literatura en un avorriment letal ha estat herculi.

Després de les agitacions revolucionàries, amb la consolidació del bon to burgés, el gènere anirà fent-se més i més especialitzat i marginal, i les concessions a la sorpresa i el talent, més esquivades. Només cap a la *fin de siècle*, amb l'auge del decadentisme i les flors del mal, sorgeix un nou interès per les "literatures malsanes", que facilita una major visibilitat de l'art eròtic, almenys entre la bohèmia literària i els cercles selectes de *connoisseurs* sofisticats. És l'època en què apareixen obres com les de Jean Lorrain, les *Memòries d'una cantant alemanya* de Wilhelmine Schröder – un pseudònim encara no desvelat- i els clàssics de Pierre Louÿs, *La femme et le pantin*, *Chansons de Bilitis*, *Aphrodite*, etc. Són també els anys en què Oskar Panizza escriu *El consell de l'amor* –una virulenta sàtira anticlerical ambientada en la Roma dels Borja- i un aristòcrata com Leopold Sacher-

Masoch publica un relat, *La Venus de les pells*, que amb el temps havia de servir per a donar el nom de masoquisme a tot un tipus de pràctiques sexuals. El cas de Sacher-Masoch és notable, perquè el seu gust per la literatura lasciva no li impedí de ser un escriptor de prestigi, que va rebre l'honor de ser traduït al català en el seu temps; això sí, amb un parell de narracions d'una moralitat inobjetable. Tampoc era qüestió d'esverar Torras i Bages. Pocs anys després, l'erotisme festiu i iconoclasta de Guillaume Apollinaire –*Les onze mil vergues* o *Les proeses d'un jove don Joan*– beurà de tota aquesta tradició.

Ara bé, les relacions entre l'erotisme i la literatura mai es van deixar encorsetar del tot en aquest gènere ocult. Els escriptors sempre han maldat per crear personatges vius, de carn i ossos, i no podien prescindir del tot d'un dels impulsos més evidents de l'ésser humà, i menys que enlloc en obres que es pretenien realistes. Sovint es defensaven de la reprovació social amb el recurs a l'el·lipsi, el moralisme protector o el tractament satíric, hereu de la novel·la picaresca. Aquest últim recurs és molt visible en obres com *Fanny Hill*, *Memoirs of a Woman of Pleasure* de John Cleland, i també en l'obra mestra de Henry Fielding, *Tom Jones*. D'altra banda, la coartada moralista impregna novel·les com *Manon Lescaut* de l'abbé Prévost o la magistral *Les liaisons dangereuses* de Pierre Choderlos de Laclos, que és el millor retrat mai escrit de la mentalitat i els costums llibertins –i dels codis de la hipocresia aristocràtica– abans de la Revolució. Amb una cobertura o una altra, el segle XVIII es va consentir una sinceritat en el tractament dels afers carnals que debades buscarem en el següent. Ho prova una novel·la com *Moll Flanders*, de Daniel Defoe: les memòries fictícies d'una dona que, després de treballar de puta durant 12 anys, ha adquirit un coneixement exhaustiu de la dura realitat del món i dels revolts de la psicologia humana. El més sorprenent és que l'autor manifesta una profunda comprensió pel seu personatge. Tot i que li fa viure una vida difícil, ni la condemna ni la castiga. Si no ens la presenta mai com a model, almenys pretén, i aconsegueix, que ens inspire una intensa simpatia. Aquest és encara el món que va fer possible la voga (en edició retallada, però no en excés) dels *Diaris* de Casanova. Cent anys després, l'autor d'un altre diari, literàriament molt menys valuós, però no desdenyable, *My Secret Life*, ja hagué d'ocultar-se davall del pseudònim de Walter.

I és que un segle més tard, els escriptors havien d'anar amb més compte. És clar que les al·lusions sexuals proliferen en l'obra d'autors ambiciosos com Gautier, Balzac, Maupassant, Zola, Wilde o Fontane, per no parlar dels russos (o, per al cas, de Pérez Galdós), però el grau de vitalitat de les seues descripcions hagué de patir molt i, així i tot, els riscos que corrien eren elevats. Ho prova el judici per escàndol públic a que va ser sotmès l'autor de *Madame Bovary*. És evident que la literatura subterrània i

la que, manifestant pretensions artístiques, podia reclamar alguna respectabilitat, no es jutjaven amb les mateixes vares d'amidar.

Pel que sembla, l'apogeu de la repressió social del sexe transcorre entre la segona meitat del segle XIX i la primera guerra mundial; de l'era victoriana a la *belle époque*. En les seues memòries, Stefan Zweig descriu molt bé aquell ambient sufocant:

“El nostre segle considerava la sexualitat com un element anàrquic i, per tant, molest, que no encaixava amb la seua ètica i no era un tema apte per a traure a la llum del dia (...) Gràcies al mètode tan poc psicològic de l'ocultació i el silenci, la societat d'aleshores aconseguí justament el contrari del que pretenia: perquè, com que amb aquella por eterna i aquella beateria seguia constantment el rastre de la immoralitat en totes les formes de la vida, la literatura, l'art i la indumentària, per evitar provocacions, en realitat es veia forçada a pensar permanentment en immoralitats. Com que investigava sense parar què podia ser indecent, es trobava una situació de vigilància constant; al món d'aleshores li semblava que la “decència” estava sempre en perill mortal: en cada gest, en cada paraula”.

La contrapartida d'aquesta psicosi col·lectiva era, com calia esperar, una enorme expansió del sexe marginal. El temps en què les dones no podien ensenyar ni el turmell, en què els editors dels clàssics deixaven en llatí tot allò que podia ferir la sensibilitat més primmirada (que de vegades era literalment tot) i en què prosperaven pertot Europa les diverses varietats de la Lliga del Bon Mot, va viure també l'apogeu màxim de la prostitució, que inundà de bordells i cabarets barris sencers, i el ple desenvolupament de la indústria pornogràfica. Com recorda Zweig, després d'un torn fabril de 12 hores, les obreres joves havien d'arredonar una mica els seus míseros ingressos satisfent les necessitats lúbriques dels xicots benestants en una jornada laboral completa, que permetia l'aprofitament exhaustiu de la mà d'obra. Tothom ho sabia i mirava cap a un altre costat.

Aquesta doble moral era tan asfixiant com, a la llarga, insostenible, i els artistes s'hi van insurgir. Dins l'onada revolucionària que sacsejà Europa a començament del segle XX, l'atac a la hipocresia sexual burgesa esdevé una constant i quasi una moda, reforçada per la munició teòrica que aportaven les teories freudianes. Ho podem veure clarament en la pintura d'Egon Schiele, i també una mica pertot, de Picasso a Matisse i els expressionistes alemanys, i ho podem llegir, amb no menys claredat, en obres que llavors van ser tan escandaloses, i tan cèlebres, com el monòleg final de l'*Ulisses* de Joyce, l'àcida *Ronda* de Schnitzler, la precisa *Le diable au corps* de Raymond Radiguet o bé les exaltacions de l'instint de D. H. Lawrence. Els anys 30 visqueren una explosió furiosament provocadora que il·lustren prou bé els noms de Henry Miller, Anaïs Nin, Georges Bataille o Louis Aragon (si és, com sembla, l'autor de *Le con d'Irène*). I l'escàndol va seguir, als anys 50, la trajectòria d'incisives obres

mestres com *Lolita* de Nabòkov o *El diari d'un lladre* de Genet. No cal dir que els exemples es podrien multiplicar amb facilitat, sense eixir-nos de l'àmbit de l'"alta literatura".

En tot cas, és obvi que el clima exasperant de repressió sexual que Zweig documenta va cedir pas a un ambient més distés, al voltant d'una visió més esportiva i hedonista del cos, als anys 20 del segle XX, i que els anys 60 hi van reblar el clau. Després, la llibertat de mostrar i de dir ha patit lleugeres fluctuacions (ja no vivim en els feliços 70), però no hi ha hagut gaires retrocessos. Aquesta temàtica s'ha "normalitzat" molt. Als anys 70, començaren a concedir-se a Barcelona els primers premis per a literatura eròtica –La sonrisa vertical- oberts als textos en català, atorgats per una editorial de prestigi, Tusquets, i amb molta publicitat (entre els primers guanyadors hi ha un autor valencià, Josep Lluís Seguí, amb *Diari de bordell*, un curiosa novel·la curta amb ecos de Bataille); ara mateix, l'editorial Bromera en concedeix uns altres, bastant seguits. Correlativament, les il·lusions crítiques que feien que la literatura eròtica fóra apreciada, en els cercles revolucionaris, com a alliberadora, transgressora o qüestionadora del sistema, han anat esvanint-se. Per dir-ho clar, en els últims 30 anys, la gent ha follat més i, probablement, millor, amb més coneixement i menys complexos; ha viscut una sexualitat més desansada, la irritació contra els hàbits sexuals considerats heterodoxos ha disminuït i la producció i consumició de productes eròtics s'ha amagat molt menys. I tot plegat no ha fet trontollar ni el capitalisme ni les estructures gens ni mica. Algú podria dir que, en la mesura que la gent viu més contenta, els ha reforçats. Les transgressions poden ser divertides –quan tenen gràcia-, però no fan miracles. La literatura, si de cas, ens transforma per dins, i no li podem demanar més.

Es podria pensar, llavors, que amb la desaparició de la llei del silenci sobre els temes sexuals, la literatura eròtica, com a gènere especialitzat, ha perdut la seua raó de ser. No ho crec així. En primer lloc perquè, quan la literatura conquista un territori, ja no l'abandona, i quan un gènere es consolida, tendeix a perdurar; en segon lloc, pels motius que insinuàvem al començament d'aquest pròleg. En el fons, la normalitat dels tractes de la nostra societat amb el sexe és relativa. Només destaca si la comparem amb una època, la immediata anterior, particularment obsessiva i ofuscada, però dista molt d'encarar-s'hi amb una perfecta espontaneïtat desinhibida. El sexe és poderós, i el més probable és que sempre ens inquiete. D'altra banda, l'ésser humà és complicat i com que, més enllà de les pràctiques masturbatòries, l'activitat sexual és participativa, la complicació es multiplica exponencialment. Qüestions espinosíssimes com les de l'amor, la gelosia i el poder, entre altres, hi afegeixen laberints suplementaris. També s'ha conjeurat que l'erotisme és el gran invent dels humans per a canalitzar i refinar el gran corrent del sexe, convertint-lo en un art i fent de

l'impuls plaer. Siga com vulga, en aquest camp, com en qualsevol altre, podem parlar de més o menys sinceritat, però parlar de *naturalesa*, en un sentit estricte, està fora de lloc. La nostra sexualitat és tan artificiosa, com a mínim, com la nostra gastronomia, i l'elaboració dels plats segurament continuarà capficant-nos molt en el futur. Per tot plegat, la literatura eròtica té un ample camp per córrer, i em sembla que un avenir assegurat.

Podríem definir la literatura eròtica com aquella que tracta de manera explícita dels assumptes sexuals, habitualment (encara que no sempre) de forma celebrativa. Hi ha qui ha suggerit que, per ser-ho de veritat, hauria d'excitar sexualment el seu lector; és a dir, que hauria de complir la mateixa funció que té el sexe real, quan s'exerceix satisfactòriament. Em sembla que això seria reduir el gènere a una mercaderia de sex-shop, cosa ben legítima, però massa reductora. Per contra, crec que la literatura eròtica pot complir exactament les mateixes funcions que qualsevol altre text literari, i que aquestes són amplíssimes: commoure, divertir, interrogar, alliberar la imaginació, jugar a l'infinit joc d'espills de la cultura o explorar les misterioses sinuositats de la condició humana. I, per descomptat, també excitar-nos, en els diversos sentits del terme, inclòs el sexual (ningú ens obliga a ser victorians, ara). Això és el que han provat de fer sempre els escriptors, amb un èxit notable, i, probablement, això és el que continuaran provant de fer en el futur.

Crec que els textos que seguiran aquesta ja massa llarga introducció participen amb encert d'aquesta gran tradició, si de cas amb una inclinació festiva molt apropiada al gènere. Hi podem trobar una mica de tot. Julià de Jòdar ens sorprèn amb un poema de regust expressionista i amb un aplec de relats que participen del joc creuat de la literatura, amplificant, parodiant, reescrivint i, en resum, agafant textos cèlebres *por do más pecado había*. Carles Cortés ens situa, en aparença, en un context més realista, amb records de quarters, pubs i cambres d'hotel, per a proposar-nos tres variacions sobre el tema del ritual iniciàtic, on el sexe té el sabor inesborrable dels grans clímax i les primeres vegades. Isabel-Clara Simó actualitza l'aire jovial de la literatura picant amb uns relats d'un col·loquialisme viu i fresc i amb situacions gradualment sorprenents, mentre que Sebastià Alzamora articula els seus relats al voltant del leitmotiv dels olors, per a traçar quadres d'una luxúria exultant, feliç i olímpica, d'una lluminositat incandescent.

Els amics de la sociologia literària poden notar que en aquest conjunt de textos predomina una promiscuïtat faceciosa, on tenen molt de pes les relacions homosexuals i lèsbiques i on no falten altres sofisticacions, com el sexe col·lectiu, el bestialisme i la pluja daurada. La varietat temàtica sempre és un bon presagi de gust, i ha de ser benvinguda. Personalment, però, preferiria ressaltar la desimbolta alegria que aquests textos traspuen i l'elaborada expressió del seu art verbal, francament suggestiu. Arribats en

aquest punt, no cometré la indiscreció d'insinuar que llegesquen aquest llibre amb una sola mà, però sí que puc desitjar-los que el disfruten a pler.

Enric Sòria